

## NOTES SOBRE LA LEGISLACIÓ ECLESIASTICA PROVINCIAL QUE INTEGRA LA COMPILACIÓ CANÒNICA TARRACONENSE DEL PATRIARCA D'ALEXANDRIA

En la història jurídica medieval catalana, un dels aspectes singularment remarcables és el de la legislació canònica provincial dimanant de la multiplicada activitat conciliar tarraconesa, després de la restauració de la nostra Seu metropolitana i amb posterioritat a la publicació del *Decret* de Gracià.

L'estudi d'aquest període de la nostra legislació eclesiàstica des de mitjans del segle XII fins a la primera compilació de constitucions provincials formada l'any 1330 per l'infant Joan, Patriarca d'Alexandria, implica una ressenya dels concilis tarraconesos celebrats entre un i altre terme cronològic que haguessin promulgat disposicions canòniques dignes d'examen pel seu caràcter legislatiu\*.

Nombroses foren les assemblees eclesiàstiques tarraconeses celebrades en la baixa Èdat Mitjana; però les que ens interessa assenyalar aquí especialment són aquelles que dictaren constitucions normatives, la recopilació de les quals arribà a formar un cos de dret canònic provincial.

En la compilació de constitucions provincials tarraconeses formada el 1330 pel Patriarca d'Alexandria, de la qual més endavant parlarem, no figura cap de les regles canòniques promulgades en els concilis del segle XII. El temps era ja massa allu-

\* Vegeu ací les abreviatures de les revistes i obres que citarem freqüentment:

*Bol. Ac. b. Letras* = *Boletín de la real Academia de buenas Letras de Barcelona*.

*Bol. Ac. Hist.* = *Boletín de la real Academia de la Historia*, Madrid.

HEFELE = HEFELE, J. CH., *Histoire des Conciles*, trad. de LECLERCQ, París 1907 ss.

MIRET I SANS, *Itinerari* = MIRET I SANS, J., *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*. Barcelona Institut d'Est. catalans, 1918.

MORERA = MORERA Y LLAURADÓ, E., *Tarragona cristiana*, Tarragona 1897-99.

TEJADA = TEJADA Y RAMIRO, J., *Colección de cánones de la Iglesia española*, Madrid 1849 ss.

nyat sens dubte; les circumstàncies havien anat canviant considerablement durant aquelles dos centúries de transformació intensa de la societat cristiana occidental que foren els segles XII i XIII; la legislació general de l'Església havia augmentat quantiosament el seu volum després de Gracià amb el desenrotllament considerable del dret pontifici, tal com en dona testimoni palès la compilació de les *Decretals* feta per Sant Ramon de Penyaforç i aprovada com a recull oficial per Gregori IX.

No podem prescindir, però, de donar una ullada sumària als concilis celebrats al nostre país amb posterioritat al *Decret* de Gracià i abans del pontificat de Gregori IX, alguns dels quals respongueren a la finalitat de fer efectiva la promulgació i l'aplicació en la província tarraconesa de les prescripcions canòniques generals acordades pels concilis ecumènics de l'època; d'altres serviren per a establir a la nostra arxidiòcesi aquelles reformes o institucions eclesiàstiques que les circumstàncies feien singularment necessàries; i d'altres encara foren motivats especialment per l'acció reorganitzadora que diversos cardenals legats vingueren a realitzar al nostre país, procurant també l'aplicació efectiva de la legislació canònica general, i promulgant regles concretes per a la correcció d'abusos i el redreçament de la disciplina eclesiàstica.

Des del punt de vista de l'activitat legislativa els dos concilis més importants de la província tarraconesa en la segona meitat de la dotzena centúria foren els celebrats a Lleida els anys 1155 i 1174 respectivament, presidits tots dos pel cardenal legat Jacint Orsini, qui fou més tard papa amb el nom de Celestí III<sup>1</sup>. De cap d'aquests dos concilis no s'ocupà Hefele; del primer (la celebració del qual tingué lloc el dia 1.º de maig) vaig donar-ne notícia en el volum "Papsttum und Kaisertum"<sup>2</sup>,

<sup>1</sup> Sobre les legacions a Espanya del cardenal Jacint, vegeu: KEHR, *Papsturkunden in Spanien*, II, i també: FITA, *La primera legación de card. Jacinto en España a Bol. Ac. Hist.* 14 (1889) 530.

<sup>2</sup> Volum d'homenatge al prof. Kehr (Munich 1925), el meu article: *Ein Konzil zu Lerida in Jahre 1155*. El 30 oct. del mateix any 1155 es reuniren a Tarragona amb el card. legat Jacint l'arquebisbe d'aquesta ciutat i els bisbes de Lleida, Saragossa, Tortosa, Urgel i Girona i, amb tots ells, el comte de Barcelona. Sobre els motius d'aquesta reunió (quasi conciliar) com també sobre el concili nacional de Calahorra, de març de 1155, al qual concorregueren el bisbe de Barcelona i altres prelats, vegeu: MORERA, I, 756. Respecte una altra reunió semblant, però més nombrosa, celebrada el dia 22 de maig, probablement a Barcelona, vegeu: MAS, *Rúbrica dels "Libri Antiquitatum"*, tercera part, p. 165.

el segon l'havia donat a conèixer Sainz de Baranda en els volums XLVII i XLVIII de la *España Sagrada* i d'ell el va reproduir després Tejada i Ramiro, amb data de 1173 per no haver fet la deguda reducció de l'any de l'Encarnació a l'estil modern. L'un dels dits concilis provincials, el de 1155, correspon al període de l'arquebisbe Bernat Tord, l'altre al de Guillem de Torroja. En realitat els dos concilis lleidatans indicats representen fonamentalment la reiteració de diverses prescripcions canòniques decretades pel novè i desè concili ecumènic (primer i segon del Laterà), celebrats respectivament els anys 1123 i 1139, i pels concilis de Clermont i de Reims presidits els 1130 i 1131 pel mateix papa Inocenci II que va reunir el segon lateranense<sup>3</sup>.

No hauria d'ésser, potser, classificada pròpiament com a concili la reunió eclesiàstica celebrada a Sant Celoni el 1168 sota la presidència de l'arquebisbe, Huc de Cervelló, per a decidir una qüestió pendent entre els monestirs de Sant Cugat i de Sant Llorenç del Munt<sup>4</sup>. Del mateix arquebisbe hi ha notícia que celebrà un concili provincial a Tarragona l'any 1170, del qual no es coneixen acords<sup>5</sup>.

A Ponzè concili ecumènic, tercer lateranense, presidit pel papa Alexandre III el 1179, assistí, amb diversos sufraganis catalans, l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls, el qual l'any següent (1180) reuní en aquesta ciutat un concili provincial, l'objecte del qual deuria ésser principalment la promulgació de cànons d'aquell universal concili aplicables a l'arxidiòcesi. Al concili provincial de 1180, del qual no tenim més que breus referències, s'atribueix la decisió de datar els documents pels anys de l'Encarnació, deixant el sistema de calendació pels anys de regnat dels reis de França<sup>6</sup>. Si aquest acord hagués estat adoptat amb ocasió de la mort del rei Lluís, *el Jove*, la defunció del qual s'esdevingué el 19 de setembre del 1180, resultaria (cosa força versemblant) que el concili de Tarragona hauria tingut lloc per la tardor d'aquell any.

<sup>3</sup> Sobre aquests diversos concilis, vegeu: HEFELE, vol. V.

<sup>4</sup> FITA a *Bol. Ac. Hist.* 41 (1902) 256-270. — Segons el P. Angel Manrique en els seus *Annals del Cister*, l'arq. Huc de Cervelló hauria celebrat abans un concili prov. en 1166; reportat per MORERA, I, 593.

<sup>5</sup> MORERA, *ibidem*.

<sup>6</sup> La breu referència d'aquest conc. donada per Marca (*Marca Hispanica*) prové del *Chronicon barcinonense*.

La legació del cardenal de Sant Angelo, enviat pel papa Celestí III, donà lloc, l'any 1193, a la celebració en els primers dies de juliol d'un concili provincial a Lleida no esmentat per Hefele i del qual no coneixem constitucions<sup>7</sup>; en canvi Hefele<sup>8</sup> assenyala com a sínode provincial la cúria plena celebrada pel rei Pere a Girona el 1197, o millor 1198, amb assistència de diversos prelats de l'arxidiòcesi tarraconesa, en la que el dit monarca, reiterant potser un decret semblant del seu pare, promulgà una constitució per la qual expulsava dels seus reialmes els heretges valdesos, insabatats o pobres de Lió i altres contra els quals havia llançat l'ex-comunió el concili ecumènic lateranense de 1179. És probable, però, que per aquell mateix temps tingués lloc també un concili provincial en el qual s'hagués acordat adreçar-se al papa notificant-li les dificultats que per causa de l'heretgia sofria l'església d'Urgell i denunciant-li la incapacitat del bisbe d'aquella diòcesi, car així es pot deduir de la butlla adreçada per Innocenci III amb data 8 de desembre de l'any 1198 al dit bisbe d'Urgell, en la qual el Pontífex fa referència a la lletra que havia rebut de l'arquebisbe de Tarragona i dels seus sufraganis relativa al particular<sup>9</sup>.

Aquesta sèrie d'elements del dret canònic provincial que acabem d'enumerar, corresponents a la segona meitat del segle XII, no foren tinguts en compte, com hem dit abans, en les diverses compilacions de constitucions provincials tarraconeses formades en els segles XIV i XVI.

Tampoc no apareixen en les compilacions de les constitucions tarraconeses rastres del concili provincial celebrat a Lleida en el mes de març de 1211, amb ocasió del qual el rei Pere va promulgar (amb data 21 del dit mes) un remarcable decret contra els ex-comunicats i sacrílegs<sup>10</sup>. Diversos docu-

<sup>7</sup> Fita a *Bol. Ac. Hist.* 26(1895)332-383, ha fixat per aquest conc. la data de 1193 corregint diversos autors que l'atribuïen als anys 1190, 1191.

<sup>8</sup> Hefele, V, 1178, i Miret i Sans, *Itinerario a Bol. Ac. Buenas Letras*, 3 (1905) 85, dubten respecte si la constitució que promulgà llavors el rei Pere a Girona contra els heretges, és del 1197 o del 1198, ja que en el text publicat en la *Marca hispanica* no porta indicació del dia ni del mes.

<sup>9</sup> POTHEAST, *Regesta Pont. Romanorum*, I, 45.

<sup>10</sup> Publicat per Tejada, III, 313, amb data de 1210, per no haver fet la reducció de l'any de l'Encarnació a l'estil modern (entengui's que és per aquesta mateixa causa, quan freqüentment citarem dates equivocades). Aquest decret figura dintre la compilació de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*, llib. I, tít. 9. Segons Miret i Sans, loc. cit., hi ha un exemplar original del mateix en l'Arxiu cap. de Vich, arm. de privilegis.

ments d'aquella mateixa data transcrits en el cartulari de la catedral de Barcelona<sup>11</sup>, ens permeten fixar la llista dels bisbes que assistiren al dit concili: els de Lleida, Tortosa, Osca, Urgell, Vic, Saragossa, Barcelona, sota la presidència de l'arquebisbe Ramon de Rocabertí. Cabria pensar que potser pocs anys després a Perpinyà, pel març de 1213, un altre sinode provincial va tenir lloc, però no per a dictar disposicions canòniques, de les quals no ha quedat almenys cap notícia, sinó per a adreçar-se al papa, sens dubte a instàncies del rei Pere, en favor dels comtes de Tolosa, Foix i Coserans i del vescomte de Bearn, presentant les promeses fetes per ells al dit monarca d'estar submisos a l'obediència del Sant Pare i de l'Església romana<sup>12</sup>. També hauria estat possible la celebració d'alguna assemblea eclesiàstica el 1214 amb ocasió de la vinguda del cardenal legat Pere de Benevent, qui presidí les corts de Lleida que, segons Miret i Sans, degueren reunir-se per l'agost d'aquell any, i en les quals fou jurada fidelitat al rei Jaume I i organitzat el govern del país per durant la seva minoria d'edat, però res no sabem fora de la missió política del dit cardenal de Santa Maria in Aquiro<sup>13</sup>.

Amb el pontificat de Gregori IX coincideix el començament de la nova etapa de l'activitat legislativa dels concilis tarraconesos. La legació de Joan d'Abbeville, cardenal bisbe de Sabina, obre aquest nou període. L'actuació del cardenal durant la seva missió a Espanya mereixeria, per la seva importància, ésser estudiada amplament. El 29 de març de 1229 va reunir a Lleida un concili provincial<sup>14</sup>, els 37 canons del qual, destinats principalment a restablir la disciplina eclesiàstica, són ben remarcables; alguns d'ells tenien per objecte procurar l'aplicació efectiva de determinats canons del dotzè concili ecumènic, celebrat al Laterà l'any 1215; d'altres concorden essencialment amb certs canons d'un concili reunit l'any abans a Valladolid pel mateix cardenal legat. Les cons-

<sup>11</sup> MAS, *Rubrica dels "libri Antiquitatum"*, quarta part, pàgs. 167-169.

<sup>12</sup> Vegeu, MIRET I SANS, *Itinerario a Bol. Ac. b. Letras* 2(1902)95.

<sup>13</sup> MIRET I SANS, *Itinerari*, 19.

<sup>14</sup> Hefele, V, 1504, indica les col·leccions conciliars en què han estat impresos els canons de Lleida de 1229. En endavant, com en aquest cas, em limitaré simplement a la nota corresponent d'Hefele quan aquest autor indiqui les obres on han estat impresos els concilis esmentats en el nostre estudi.

titudions del cardenal Joan d'Abbeville foren tan encertades i oportunes que la seva aplicació va ésser reiteradament prescrita per diversos concilis provincials del segle XIII. Sabut és que Sant Ramon de Penyafort exercia llavors el càrrec de penitencier del cardenal legat i era el seu home de confiança; és probable, per tant, que el gran canonista català, coneixedor de les necessitats de reforma de l'església provincial tarraconesa, tingués una bona part en l'elaboració de les constitucions del cardenal sabinense. No ofereix, en canvi, des del punt de vista del present estudi, la mateixa importància, encara que sigui d'interès històric innegable, l'assemblea de bisbes de les províncies eclesiàstiques de Toledo i Tarragona, celebrada a Tarragona sota la presidència del mateix cardenal legat i amb assistència dels dos arquebisbes respectius, en la qual es resolgué la qüestió de la nul·litat del matrimoni que el rei Jaume I havia celebrat amb Elionor de Castella l'any 1221.

De l'any 1230 (dia 1 de maig) és el concili provincial que presidí l'arquebisbe Aspàrec de la Barca; un dels cànons del qual va ésser inclòs en la compilació del Patriarca d'Alexandria<sup>15</sup>.

En una assemblea eclesiàstica que amb assistència del rei Jaume I tingué lloc el dia 7 de febrer de 1235 a Tarragona, on per aquella època el dit monarca anava tot seguit a celebrar corts, fou acordada una important constitució reial promulgada en aquella data per Jaume I contra els heretges i en favor dels clergues i religiosos i de la pau i treva<sup>16</sup>, bon nombre dels articles de la qual són reproduïts del codi de repressió de l'heretgia que havia promulgat a Tolosa, pel novembre de 1229, el cardenal de Sant Angelo, legat a França<sup>17</sup>.

<sup>15</sup> HEFELE, V, 1505.

<sup>16</sup> *Constitucions i altres drets ... I*, tít. 1. — *Cortes de Catalunya publicades per la Ac. de la Hist.*, I, 123. — Hefele (V, 1559) atribueix la constitució reial indicada i l'assemblea en què va tenir lloc la seva promulgació a l'any 1233, seguint a Marca, Martène i Mansi. Altres autors l'atribueixen al 1234. Miret i Sans (*Itinerari*, 116), ha establert que corresponen al 1235. Per cert que Hefele, en esmentar aquí i en altres indrets de la seva obra els documents relatius al nostre país publicats en l'apèndix de la *Marca hispànica* en comptes de citar aquest llibre, es refereix erradament a un altre de l'arq. Marca, el *De concordia sacerdotii et imperii*. Entengui's que quan donem el dia de la celebració d'un concili ens referim a la data de la promulgació de les seves constitucions; la reunió del concili havia començat, generalment, dies abans, i la seva tasca devia omplir sovint diverses sessions.

<sup>17</sup> HEFELE, V, 1496. — GUTRAUD, *L'Inquisition médiévale*, p. 148.

Sobre afers relatius a la inquisició contra els heretges, sembla, va reunir-se a Lleida, a les darreries de l'any 1236 o a començaments del 1237, una assemblea eclesiàstica<sup>18</sup>.

Amb el que tingué lloc a Tarragona el dia 18 d'abril de 1239, comença la sèrie dels concilis provincials de caràcter legislatiu celebrats per l'arquebisbe Pere d'Albalat. Vuit són els concilis d'aquest metropolità que varen ésser tinguts en compte en la compilació del Patriarca i en les compilacions del segle XVI de constitucions provincials tarraconeses. El primer tingué lloc el dia 18 d'abril de 1239: ens en queden dues sèries distintes de cànons, totes dues encapçalades amb la confirmació de les constitucions promulgades deu anys abans pel cardenal legat Joan d'Abbeville<sup>19</sup>; d'una i altra sèrie varen ésser-ne aprofitats així mateix bon nombre d'articles en la compilació del Patriarca.

El seu segon concili el celebrà l'arquebisbe Pere d'Albalat a València el dia 8 de maig de 1240. Aquest concili, en el qual, amb relació al litigi de la primacia, fou amenaçat d'ex-comunió l'arquebisbe de Toledo pel cas que entrés en aquesta província eclesiàstica precedit de creu alçada, tal com havia intentat fer-ho per la banda de València, varen ésser promulgats també alguns cànons<sup>20</sup> que entraren després igualment a formar part de la compilació del Patriarca.

El tercer concili de l'arquebisbe Pere d'Albalat, tingué lloc a Tarragona el dia 13 de maig de 1242. Va promulgar aquest concili diversos cànons que entraren també en la compilació de 1330 i va ocupar-se especialment dels heretges, sobretot dels càtars i valdesos<sup>21</sup>. Amb el concurs de Sant Ramon de Penyafort va ésser determinat aquest mateix any qui havia d'ésser considerat heretge, o creient, o bé fautor, receptor o defensor dels heretges, o bé relapse, i amb quines penes havien d'ésser punits cada un d'aquests. Els heretges obstinats serien lliurats al braç secular; els arrepençats haurien d'ésser tancats per tota la vida; els *credentes*, *fautores*, etc., serien condemnats a penes, el detall de les quals, era especificat; així mateix es varen establir fórmules per a la condemnaió o absolució dels

<sup>18</sup> TEJADA, III, 348. — BAUDON, *Rel. des Comtes de Foix*, I, 168.

<sup>19</sup> TEJADA, III, 394; i VI, 29. — HEFELE, V, 1606.

<sup>20</sup> HEFELE, V, 1611. — TEJADA, VI, 33.

<sup>21</sup> HEFELE, V, 1624.

heretges<sup>22</sup>. El concili va promulgar també alguns cànons sobre altres matèries i va prescriure la celebració freqüent dels concilis provincials. El problema dels heretges albigesos va motivar també pel mateix temps la reunió i les disposicions d'alguns concilis celebrats al Migdia de França, el principal dels quals fou llavors el de Narbona (1243), en el que es congregaren els bisbes de les tres províncies eclesiàstiques de Narbona, Arles i Aix, determinant així mateix les penes corresponents a les diverses categories d'heretges i partidaris o protectors seus, i establint certes regles processals<sup>23</sup>, repetides després pel concili de Béziers de 1246.

El quart concili de l'arquebisbe Albalat, tingué lloc a Tarragona el dia 5 de maig de 1243, i ensems que va promulgar diversos cànons referents a disciplina eclesiàstica i en contra dels heretges i ex-comunicats, va ratificar respecte els jueus i sarraïns que desitgessin el baptisme les garanties que els havia concedit Jaume I (12 març 1243) per una pragmàtica<sup>24</sup> concordant amb el c. 5, t. VI, lib. V de les *Decretals*, que fou més tard aprovada per Innocenci IV el 1.<sup>er</sup> de setembre de 1246.

El seu cinquè concili provincial va celebrar-lo l'arquebisbe Albalat el dia 4 de gener de 1245; aquest concili<sup>25</sup> reiterà una vegada més l'obligació d'observar els cànons del darrer concili ecumènic del Laterà i les constitucions provincials del cardenal de Sabina, i promulgà altres cànons que entraren també l'any 1330 a formar part de la compilació del Patriarca.

Pocs mesos després, l'arquebisbe Pere d'Albalat assistí al tretzè concili ecumènic celebrat a Lió a finals de juny i durant la primera meitat de juliol sota la presidència d'Innocenci IV. Aquest papa, des de Lió mateix, amb data 18 octubre 1245, ex-

<sup>22</sup> Aquestes normes establertes per l'arquebisbe Pere d'Albalat d'acord amb Sant Ramon de Penyafort, atribuïdes sense motiu al concili de 1242, han estat publicades per Aguirre, *Coll. maxima conc. omnium hisp.*, III, i amb més extensió per Douais en *Le Moyen Age* (1899), 305 ss. i per Valls i Taberner en *Anal. sac. Tarrac.* 5(1929)249-304. — Tejada (III, 351 ss.) i Villanuaño (*Summa conc. Hispaniae*, II, 24. ss.) reproduïxen el text d'Aguirre.

<sup>23</sup> HEFELE, V, 1630.

<sup>24</sup> *Constitucions i altres drets.*, llib. I, tit. 1, llei 3. — TEJADA, III, 373.

<sup>25</sup> Hefele (V, 1663) el fa de 1244 per equivocació de còmput. Morera (II, 282) estableix bé la data de 1245. — Tejada (VI, 39) publica cànons inèdits d'aquest concili.



pedí a favor del nostre arquebisbe una butlla concedint per a ell i els seus successors en l'església metropolitana de Tarragona, el privilegi de fer-se precedir de creu alçada per tota l'extensió de la respectiva província eclesiàstica, cosa que l'arquebisbe de Toledo tenia el dret de fer en la seva província; resultant d'aquesta concessió que el metropolità de Tarragona quedava així en certa manera equiparat amb aquell qui pretenia fer valer en territori de la nostra arxidiòcesi el dret primacial<sup>26</sup>.

El sisè concili provincial de l'arquebisbe Pere d'Albalat va reunir-se a Tarragona el dia 1 de maig de 1246. En ell va ésser confirmada una constitució anterior referent a la salvaguarda de les persones i béns eclesiàstics i foren promulgats altres cànon, alguns dels quals<sup>27</sup> passaren també després a formar part de la compilació de constitucions provincials tarraconeses.

No considerem pròpiament com a concili la reunió tinguda a Lleida el mes d'octubre de 1246, amb l'objecte d'alçar l'excomunió que pesava damunt el rei Jaume I per l'atemptat que havia comès contra el bisbe de Girona<sup>28</sup>.

El seu setè concili el reuní l'arquebisbe Albalat a Tarragona el dia 22 d'abril de 1247. En la primera de les seves constitucions troba hom el ressò de les tribulacions que passava l'Església romana en aquell moment per culpa de l'Emperador Frederic II<sup>29</sup>. Un cànon d'aquest concili fou recollit també més endavant en la Compilació del Patriarca.

El P. Fita va donar compte d'un concili tarraconense de 1248, la celebració del qual tingué lloc a Tortosa, probablement a finals del mes de març. En aquest concili, del qual no es coneixen constitucions, fou acordada la concessió al rei d'un subsidi per a la guerra contra els sarraïns de València<sup>30</sup>.

Finalment el vuitè concili provincial de Pere d'Albalat tingué lloc a Tarragona el dia 15 de març de 1249. De les tres constitucions promulgades en aquest concili, solament una, relativa a la conservació dels béns dels prelats després de la seva

<sup>26</sup> MORERA, II, 278.

<sup>27</sup> TEJADA, VI, 42.

<sup>28</sup> MIRET I SANS, *Itinerari*, 183. Vegeu també: TOURTOULON, *Jacme I.<sup>er</sup> le Conquerant*.

<sup>29</sup> HEFELE, V, TEJADA, VI, 44.

<sup>30</sup> FITA, *Concilios tarraconenses de 1248, 1249 y 1250*, a *Bol. Ac. Hist.* 40 (1902) 444.

mort, passà a formar part de la Compilació del Patriarca, per ésser les altres constitucions merament temporals <sup>31</sup>.

Encara el mateix arquebisbe Albalat va presidir els dies 25 i 26 de febrer de 1250 un altre concili a Alcanyis, on el rei Jaume celebrà llavors corts aragoneses; però els seus acords respongueren únicament a alguns casos o qüestions del moment i no representaren la promulgació de normes generals <sup>32</sup>.

Amb el concili provincial que tingué lloc a Tarragona el dia 8 d'abril de 1253, i en el qual foren promulgats diversos canons relatius a les ex-comunions, comença la sèrie dels que celebrà l'arquebisbe Benet de Rocabertí. Reiterà aquest concili l'obligació d'observar les disposicions promulgades pel quart concili del Laterà i pel primer de Lió, les constitucions dictades pel cardenal de Sabina per a la província tarraconesa i les acordades pels concilis provincials anteriors <sup>33</sup>. També algunes de les constitucions d'aquest concili de 1253 entraren a formar part de la Compilació del Patriarca.

El segon dels concilis provincials de l'arquebisbe Benet de Rocabertí va reunir-se a Tarragona el dia 16 de maig de 1256. Hefele no esmenta aquest concili, el qual no va fer gairebé gran cosa més que repetir encara una altra vegada la necessitat d'observar les disposicions dels darrers concilis ecumènics, les dels anteriors concilis provincials i les constitucions del cardenal bisbe de Sabina <sup>34</sup>.

En les corts que celebrà Jaume I a Lleida el dia 4 d'abril de 1257 atorgà el dit monarca un document solemne confirmant a l'Església els privilegis i llibertats concedits pels seus predecessors i afegint-n'hi d'altres encara <sup>35</sup>. A aquestes corts assistiren la majoria dels bisbes i abats i representants de les esglésies catedrals de la província eclesiàstica tarraconesa. Seria possible, doncs, que coincidint amb la reunió d'aquella assemblea, hagués tingut lloc un concili provincial tal com ha-

<sup>31</sup> TEJADA, VI, 46; atribuint-lo al 1248 per errada de còmput.

<sup>32</sup> Tejada, *ibidem*, i per la mateixa causa l'atribueix equivocadament al 1249, i suposa que hi hagué dos concilis d'Alcanyis en 1249 i 1250. Morera, (II, 287), considera com dos concilis distints les dues sessions dels dies 25 i 26 de febrer del de 1250.

<sup>33</sup> HEFELE, VI, 72. — TEJADA, VI, 50.

<sup>34</sup> MORERA, II, 292. — Tejada, VI, 52, atribueix aquest conc. a l'any 1257.

<sup>35</sup> *Constitucions i altres drets*, vol. I, llib 1, tít. 3. — TEJADA, III, 384.

via ocorregut en 1250 a Alcanyis; però no coneixem pas documents concrets que testifiquin la seva celebració.

En aquell mateix any de 1257 l'arquebisbe Benet de Rocabertí cridat per la cúria apostòlica amb l'objecte de terminar una greu dissidència amb el seu capítol catedral, marxà a Roma <sup>36</sup>, d'on no consta que tornés fins l'any 1266. Estava encara a la ciutat pontifical l'any 1261 quan el papa Alexandre IV, en els darrers temps de la seva vida, preocupat pels progressos dels tàrtars a Palestina i pel perill d'una nova invasió tartàrica a l'Europa central, va promoure en tots els països europeus la celebració de concilis que, en defecte d'un concili ecumènic, deliberessin sobre els remeis que calia adoptar per a prevenir l'amenaça inquietant de la invasió mongolo-tartàrica. De Roma estant l'arquebisbe Benet de Rocabertí envià la seva delegació als bisbes de Saragossa i Vic perquè presidissin el concili que, en compliment del manament del papa i de la recomanació adreçada per l'arquebisbe als seus sufraganis, havia de celebrar-se, i els autoritzà perquè hi fessin i ordenessin tot allò que pertocaria fer i ordenar al metropolità si hi estigués present. El concili estigué reunit a Tarragona des del primer de maig fins al dia 11 o 12 del mateix mes de l'any 1261; simultàniament tenien lloc en algunes províncies d'Anglaterra, Alemanya i Itàlia, així com l'any anterior s'havien celebrat a França, concilis semblants, amb idèntic motiu <sup>37</sup>. Les determinacions del concili de Tarragona *pro negotio tartarorum* responien a les qüestions que el papa en la seva butlla de 17 novembre 1260 havia proposat amb relació al dit afer; cap d'elles, naturalment, no tenia caràcter normatiu i, per tal com no interessaven doncs la legislació canònica de la província tarraconesa, no foren inserides en la Compilació de les constitucions provincials.

Tornà, finalment, de Roma l'arquebisbe Benet de Rocabertí en la segona meitat del 1266 i convocà concili provincial que es reuní a Tarragona el dia 21 d'octubre d'aquell any. En aquest concili, que fou el darrer que celebrà el dit arquebisbe, a més de recordar novament l'obligació d'observar les constitucions provincials anteriors, particularment les del cardenal

<sup>36</sup> MORERA, II, 295.

<sup>37</sup> CAPDEVILA en *Anal. sac. Tarrac.* 2(1926)494.

bisbe de Sabina i una de les promulgades per l'arquebisbe Albalat contra els invasors dels béns eclesiàstics, foren dictades diverses constitucions en defensa de les immunitats eclesiàstiques i sobre altres matèries<sup>28</sup>; les quals constitucions varen ésser recollides també en la Compilació del Patriarca. Preceptuà aquest concili que en cada església catedral de la província el capítol i el bisbe elegissin dos clergues capaços per a estudiar la teologia i el dret canònic i per a ensenyar després aquestes dues ciències; durant llurs estudis aquests clergues haurien de fruir plenament dels rèdits de llurs respectius beneficis; quan ells estiguessin suficientment instruits, altres dos clergues haurien d'ésser elegits per al mateix objecte.

Entre la mort de l'arquebisbe Benet de Rocabertí (ocorreguda el 2 de maig de 1268) i la presa de possessió de la seu metropolitana pel seu successor Bernat d'Olivella (ço que tingué lloc el 1272 o 1273) passaren uns cinc o sis anys d'una mena d'interregne en l'arquebisbat. Celebrà el nou arquebisbe el seu primer concili provincial a Tarragona el dia 24 de gener de 1274, promulgant diversos canons<sup>29</sup>, alguns dels quals passaren també després a formar part de la Compilació del Patriarca. Aquest concili de 1274 reiterà una vegada més l'obligació d'observar les constitucions provincials anteriors, declarà i amplià amb certes addicions algunes de les que havien estat dictades contra els invasors dels béns de l'Església, repetí encara altres disposicions encaminades a la reforma dels costums eclesiàstics, a la protecció dels clergues i a prohibir les unions de cristians i jueus.

Poc després l'arquebisbe Bernat d'Olivella anà a Lió, acompanyant al rei Jaume I amb l'objecte de prendre part en el catorzè concili ecumènic convocat per a aquella ciutat pel papa Gregori X. El concili començà el dia 7 de maig de 1274; Jaume el Conqueridor hi era present, però aviat retornà al seu reialme, en tant que l'arquebisbe de Tarragona continuà participant al concili mentre no va impedir-li-ho la malaltia que va sofrir, al propi temps que emmalaltien també altres prelats i que moria a Lió mateix una de les més eminents figures del concili: Sant Bonaventura.

<sup>28</sup> HEFELE, VI, 133. — TEJADA, VI, 53.

<sup>29</sup> Hefele, VI, 151, accepta per aquest conc. la data equivocada de 1273, el mateix Tejada, VI, 54, i altres autors.

El seu segon concili provincial va reunir-lo l'arquebisbe Bernat d'Olivella a Tarragona el dia 3 de maig de 1277. Aquest concili, que no va ésser tingut en compte per Aguirre, Tejada i altres editors de concilis, ni ha estat esmentat tampoc per Hefele, va promulgar una constitució, inserida després en la Compilació del Patriarca, que, ampliant-ne una altra del concili de 1239, declarava festa de precepte en tota la província eclesiàstica, la diada de Santa Tecla, i va reservar als bisbes la collació dels canonicats <sup>40</sup>.

Dos anys més tard, el 13 de desembre de 1279, tingué lloc a Tarragona un concili provincial que va adreçar al papa Nicolau III la petició que fos canonitzat el gran dominicà fra Ramon de Penyafort, mort quatre anys abans <sup>41</sup>.

El tercer concili de caràcter legislatiu presidit per l'arquebisbe Bernat d'Olivella, va reunir-se a Tarragona el dia 22 de març de 1283, coincidint amb uns moments difícils per a la monarquia catalano-aragonesa <sup>42</sup>. Feia més de mig any que durava la lluita del nostre rei Pere el Gran a Sicília contra els angevins i en oposició amb la voluntat del Sant Pare Martí IV, qui havia ja adreçat diverses intimacions al rei Pere contra el qual va expedir el 21 de març una butlla excomunicant-lo, deslituint-lo de la dignitat règia i posant l'entredit eclesiàstic als seus reialmes. Una constitució d'aquest concili de 1283, relativa a les sancions contra els qui atemptessin a la vida i l'honor dels prelats, passà després a la Compilació del Patriarca. A part de la publicació d'aquest cànon i de la reproducció d'altres d'anteriors, el concili degué tenir, sens dubte, importància singular en aquells moments greus per a la vida del país i de l'església provincial.

No és estrany, amb el trasbals considerable que als territoris de la Corona catalano-aragonesa produïren les temeràries empreses del rei Pere, que, durant el seu regnat i el del seu fill Alfons el Liberal, passessin uns quants anys sense celebració de concilis provincials tarraconesos. En el primer any del regnat

<sup>40</sup> *Constitutiones prov. Tarraconensium lib. quinque*, llib. II, tít. 3, cànon 1.<sup>er</sup>.

<sup>41</sup> HEFELE, VI, 151. — MORERA, II, 300.

<sup>42</sup> Hefele, VI, 285, per equivocació de còmput el fa de 1284, com altres autors, entre els quals Tejada VI, 57. — Respecte els documents papals contra el rei Pere, vegeu: AMARI, *La guerra del vespro siciliano*, II, p. 6.

de Jaume II i vuit dies abans que tingués lloc a Barcelona la reunió de les primeres corts d'aquest monarca, l'arquebisbe Rodrigo Tello, sevillà de naixença, successor de Bernat d'Olivella en la seu tarraconesa, complint un manament del Papa Nicolau IV va celebrar el seu primer concili provincial a Tarragona el dia 15 de març de 1292. Aquest concili, important per la sèrie de cànons que promulgà, la majoria dels quals entraren després a formar part de la Compilació del Patriarca. confirmà les constitucions anteriors en defensa de la llibertat de l'Església, dictà diverses disposicions per la restauració i manteniment de la disciplina eclesiàstica i adoptà novament mesures contra les pretensions de l'arquebisbe de Toledo que intentava entrar com a primat en territori de la província tarraconesa precedit de creu alçada<sup>43</sup>. En algunes edicions de concilis en les quals les constitucions del de Tarragona de 1292 han estat publicades, apareixen com a cànons finals de la sèrie promulgada per aquest concili, alguns que corresponen a altres sinodes provincials celebrats pel mateix arquebisbe Tello. Així, el cànon que comença: *Item cum in quibusdam*, i que disposà que pel que es referís a la cessació de tot servei diví en temps d'entredit calia observar la constitució *Alma mater* de Bonifaci VIII (cànon que no podia ésser de cap manera de l'any 1292, per quant llavors encara no cenyia la tiara pontifícia el dit papa) ha de correspondre a un concili posterior, la data del qual hauria d'ésser més tard de l'any 1299 en què la dita decretal de Bonifaci VIII va ésser expedida<sup>44</sup>. També els dos cànons darrers relatius a l'execució dels testaments i a la usura i restitució pertanyen a concilis posteriors; segons la compilació de constitucions provincials tarraconeses editada per Antoni Agustí, el primer d'aquells dos últims cànons correspon al quart concili de l'arquebisbe Tello celebrat l'any 1305, data atribuïble també a l'altre cànon i al que fa esment de la decretal *Alma mater*.

En els dos anys següents de 1293 i 1294 l'arquebisbe Rodrigo Tello va celebrar sengles concilis provincials a Lleida. Del de 1293, segon de la sèrie del dit arquebisbe, no ha quedat notícia dels prelats que hi varen assistir; en coneixem tan sols

<sup>43</sup> HEFELE, VI, 329. — TEJADA, III, 409.

<sup>44</sup> *Corpus iuris canonici*, llib. V, tit. XI, cànon 24.

algunes constitucions, relatives al fur eclesiàstic i al pagament dels delmes <sup>45</sup>, les quals foren promulgades en la sessió del dia primer d'agost d'aquell any i que passaren, més tard, a integrar la Compilació del Patriarca. Les notícies referents al concili de Lleida de 1294, tercer de la sèrie de l'arquebisbe Tello, són més completes. Les constitucions d'aquest concili, promulgades en la sessió del dia 11 d'agost, tingueren per objecte garantir les immunitats i llibertats de l'Església i castigar els invasors i raptors dels béns eclesiàstics i els que atemptessin contra els prelats i persones religioses, ratificant una vegada més les constitucions anteriors referents al particular; i tendiren, així mateix, a corregir certs abusos de menjar i beure que implicaven extralimitacions reprehensibles <sup>46</sup>. També les constitucions de 1294 entraren després, l'any 1330, a formar part de la Compilació del Patriarca.

El quart concili provincial de l'arquebisbe Tello va tenir lloc a Tarragona el 22 de febrer de 1306. No hi ha notícia, per falta de proemi en les constitucions respectives, de quins foren els prelats que hi assistiren, però coneixem les disposicions acordades en aquest concili, algunes d'elles en defensa dels drets de l'Església i dels privilegis de la clerecia <sup>47</sup>; la majoria de les quals passaren també l'any 1330 a formar part de la Compilació tarraconesa. Mereixedor d'especial esment és el cànon relatiu a l'obligació dels abats i priors d'assistir als concilis provincials: aquest decret, diu Morera, va produir, sens dubte, alguna protesta per part del bisbe i capítol de Girona, i havent estat elevada la qüestió a la Santa Seu, el papa Climent V, amb la seva butlla *Si debitum exsolvere officii*, dada a Perusa el 6 d'abril de 1307, previngué als abats, priors, degans, prepòsits, arxiprests i altres dignataris eclesiàstics, que estaven subjectes a l'arquebisbe de Tarragona i obligats a la defensa de la immunitat de la seva església i a complir els manaments del metropolità <sup>48</sup>.

A començaments de l'any 1308, tingué lloc a Tarragona la celebració d'un concili provincial sota la presidència de l'arque-

<sup>45</sup> HEFELE, VI, 346. — TEJADA, VI, 59.

<sup>46</sup> HEFELE, VI, 347.

<sup>47</sup> Hefele, VI, 597, per error de còmput el posa al 1305. Igualment altres autors, com Tejada, VI, 60.

<sup>48</sup> MORERA, II, 309.

bisbe Rodrigo Tello. La reunió d'aquest concili coincidí amb el moment decisiu de l'afer dels Templers a la Corona d'Aragó. El rei Jaume II, qui en un principi s'havia mostrat favorable a l'Orde del Temple, segons ho proven les lletres que amb data 20 de novembre de 1307 adreçà als reis de Castella i de Portugal, varià vuis dies després de pensament, sens dubte per motius polítics i, accedint llavors a les indicacions del rei de França i acceptant les suggerències de l'inquisidor, manà obrir informació contra els Templers i empresonar-los tots, així com que els fossin ocupats els béns mobles i els immobles. El 7 de desembre Jaume II escriví al papa, al qual comunicava que havia procedit contra els Templers que s'havien aquests tancat en llurs castells, que els faria assetjar i prendre, i que si ell havia començat a actuar d'aquesta manera sense esperar les disposicions pontificals relatives a tal afer, era per haver-li-ho aconsellat i demanat alguns bisbes i l'inquisidor. La lletra del rei va creuar-se pel camí amb la que el Papa li havia enviat des de Poitiers el dia 22 de novembre, exhortant-lo que amb tota precaució i secret efectués la captura dels Templers del seu reialme en un mateix dia i fes inventariar llurs béns<sup>49</sup>. Jaume II des de València, amb data de 5 desembre, o sigui l'endemà d'haver escrit al papa, envià convocatòries als bisbes i al vicari general de l'arquebisbe de Tarragona (no essent cridat aquest a fi d'estalviar-li les fadigues del viatge) per reunir-los a la ciutat del Túria en la propera festa de l'Epifania (6 de gener de 1308) i tractar de la manera de procedir contra els templers<sup>50</sup>. Sigui que la reunió de València no arribés a tenir lloc, o bé que els prelats es traslladessin després a Tarragona per congregar-se amb el metropolità, el cert és que pel febrer de 1308 se celebrà el concili provincial de Tarragona, darrer dels presidits per l'arquebisbe Tello, qui morí a finals d'aquell mateix any. Els Templers promogueren reclamacions davant del concili; però l'interès principal d'aquesta reunió, en quant a les notícies que d'ella han quedat, consisteix sobretot en les constitucions que promulgà relatives a diferents matèries del dret canònic, alguna d'elles regulada ja anteriorment per cons-

<sup>49</sup> MIRET I SANS, *Les cases dels Templers i Hospitalers a Catalunya*.

<sup>50</sup> MORERA, II, 312. — El conc. prov. celebrat a Tarragona pel febrer de 1308, és atribuït per Hefele (VI, 600) al 1307 per l'equivocació tantes voltes indicada.



titucions de concilis precedents<sup>51</sup>. Dos dels canons del concili de 1308 passaren a formar part de la Compilació del Patriarca i de les compilacions posteriors. El cas és que el concili de referència en totes les compilacions de constitucions provincials tarraconeses és atribuït equivocadament a l'arquebisbe Guillem de Rocabertí, el qual no havia estat enlairat encara llavors a la dignitat metropolitana.

L'afer dels Templers ocupà encara en els anys subsegüents l'atenció d'altres concilis tarraconesos. El Prof. Finke, en el seu remarcable llibre *Papstum und Untergang des Templerordens*, ha aplegat dades documentals relatives als següents concilis: Un de l'any 1310, celebrat pel setembre, i que hagué d'ocupar-se del subsidi demanat pel rei; concili al qual s'ha al·lusió com a celebrat de poc a Tarragona, un document de Jaume II datat a 20 d'octubre d'aquell any. Altre concili fou el que estava reunit a Tarragona pel febrer de 1311, segons consta d'una lletra de l'arquebisbe Guillem de Rocabertí adreçada al rei amb data de 28 de febrer; respecte el qual concili sabem per una lletra que envià Jaume II al sobredit arquebisbe el dia 5 de maig següent, que s'havia ocupat de la inquisició contra els Templers, sense prendre cap decisió, diferint-la per al concili immediat. Aquest degué ésser el que estava convocat per al 19 d'octubre (diada de Sant Lluç) de 1312 i que durà fins al dia 4 de novembre, concili en el qual els Templers de la Corona d'Aragó foren absolts, essent reconeguda llur innocència; aquests quedarien endavant (dissolta com estava ja l'Orde per una butlla pontifical de 22 de març d'aquell mateix any) subjectes canònicament a llurs respectius ordinaris i haurien de percebre una pensió suficient sobre els béns confiscats a l'Orde, tal com després de la supressió d'aquesta havia disposat el papa Climent V, en la butlla *Ad certitudinem* de 6 de maig, per la qual encomanava als concilis provincials respectius el judici sobre la culpabilitat o la innocència dels Templers de cada país. La supressió del Temple havia estat poc abans promulgada solemnement pel dit papa en la segona sessió pública del Concili de Viena (quinzè concili ecumènic) celebrada el dia 3 d'abril de 1312; la sessió del 6 de maig, en la qual fou publicada la referida butlla *Ad certitudinem*, va ésser la darrera del dit concili ecumènic, en el qual parti-

<sup>51</sup> Tejada, VI, 62, atribueix també el conc. tarragoní de 1308 al 1307.

ciparen l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe de València, segons es desprèn de les interessantíssimes relacions enviades al rei Jaume II pels seus ambaixadors, les quals han estat publicades pel Prof. Finke en el llibre abans esmentat<sup>52</sup>.

Si el concili provincial tarraconense de 1312 tenia com a objecte principal i potser exclusiu el compliment de les decisions promulgades en el concili de Viena respecte els Templers, el concili provincial de 1318, celebrat a Tarragona en el mes de febrer sota la presidència de l'arquebisbe Eximen de Luna, vingué a representar, en alguna de les seves constitucions, l'aplicació particular dels principis establerts en determinats canons d'aquell concili ecumènic, com, per exemple, els referents als begards i les beguines<sup>53</sup>. Altres constitucions del concili provincial de Tarragona de 1318 foren, però, peculiars d'ell; i unes quantes passaren a formar part de la Compilació del Patriarca.

En opinió del P. Fita<sup>54</sup> seria probable que l'arquebisbe Eximèn de Luna, qui havia estat abans bisbe de Saragossa, s'hagués mostrat en el concili provincial de 1318 partidari de la divisió de l'arxidiòcesi efectuada uns mesos després en virtut d'una butlla del 14 d'agost d'aquell any per la qual el papa Joan XXII va erigir en metropolitana la seu de Saragossa, a la qual assignà com a sufragànies les d'Osca, Taraçona, Pamplona, Calahorra i Albarracín (Segorbe). Les suposicions que a propòsit de la divisió de la província tarraconesa fa En Morera<sup>55</sup> i la atribució de la iniciativa d'aquesta divisió a l'arquebisbe Luna ideada pel P. Fita, sense ésser del tot inversemblants, no són, però, indubitables. Semblant divisió entrava de ple en la política eclesiàstica de Joan XXII, el qual pel setembre de 1316, poc després de la seva elevació al pontificat, havia creat nous bisbats, partint les diòcesis massa extenses,

<sup>52</sup> FINKE, *Papstum und Untergang des Templerordens*, II.

<sup>53</sup> Hefe, VI, 783, l'atribueix amb error de còmput al 1316. — Gams *Die Kirchengeschichte von Spanien*, III, 1.<sup>a</sup> part, 276 el data de 1317. — Tejada (III, 473) publica les constitucions del concili de 1318 amb data de 1317 i, seguint el cardenal Aguirre, suposa que tingué lloc a Tarragona un altre concili l'any 1318.

<sup>54</sup> FITA, *El conc. de Tarragona de 1318. Revisión crítica a Bol. Ac. Hist.* 28 (1896) 237.

<sup>55</sup> MORERA, II, 324

com per exemple la de Toulouse, de la qual féu tota una província nova, distribuïda en sis bisbats <sup>56</sup>.

Amb la partició de l'arxidiòcesi tarraconesa l'any 1318 podria cloure's, en certa manera, un període de la història dels seus concilis; però el fet que la legislació canònica provincial fos compilada pocs anys després, en 1330, és el que ens ha decantat a prendre aquesta data com a terme divisor i entre dues èpoques distintes de l'activitat conciliar desplegada durant la baixa Edat Mitjana en la nostra regió eclesiàstica. La circumstància que el segon dels concilis tarraconesos de l'arquebisbe Eximèn de Luna, celebrat el 25 de gener de 1324, fos en realitat d'escassa importància en quant a la seva obra legislativa, constituint els dos canons que en coneixem una simple reiteració de constitucions anteriors, i el no haver-se aplegat cap altre sinode provincial fins a l'any 1330, confirmen encara la pertinència d'assenyalar aquesta data com a partió de dos períodes de la nostra història conciliar provincial.

Per al 23 de novembre de 1329 i a la ciutat de Lleida havia convocat el seu primer concili l'infant Joan, Patriarca titular d'Alexandria i administrador de la nostra seu metropolitana <sup>57</sup>. Durant els anys que havia estat arquebisbe de Toledo s'havia distingit l'infant Joan per l'impuls que donà a l'activitat conciliar d'aquella altra província. El concili començat a Lleida va continuar després les seves tasques a Tarragona, i acabà el dia 26 de febrer de 1330. Fou aquesta assemblea eclesiàstica una de les més notables de la nostra arxidiòcesi en l'Edat Mitjana. En ella va ésser votat el subsidi per a la guerra de Granada, foren promulgades nombroses constitucions provincials, reiteració no poques d'elles de disposicions anteriors, encaminades a salvaguardar la puresa dels costums, a mantenir la disciplina eclesiàstica i a evitar extrali-

<sup>56</sup> Hefele, VI, 747, amb referència a VIDAL *Les origines de la province eccl. de Toulouse*. Respecte la partició de la prov. eclesiàstica tarraconesa, vegeu: CARESMAR, *La primacia de la seu de Tarragona* (Tarragona, 1924), p. 172 i vegeu també VINCKE, *Die Teilung der Provinz Tarragona* en la seva obra *Staat und Kirche in Katalonien während des Mittelalters*, Münster 1931, p. 373 ss.

<sup>57</sup> Respecte a l'infant Joan, fill del rei Jaume II, arquebisbe que fou de Toledo i després Patriarca d'Alexandria, administrador de l'església de Tarragona, està indicada tota la bibliografia en el treball recent de Vincke, *Jacob II. und Alfons IV von Aragon und die Versorgung des Infantes Johann mit kirchlichen Pfründen* a *Röm. Quartalschrift* 42(1934)71-146.

mitacions dels jueus i dels sarraïns<sup>58</sup>. Però l'obra més important d'aquest concili, com diu Morera, fou la formació del cos de les constitucions provincials per a servir de codi particular de l'arxidiòcesi tarraconesa; compilació canònica distribuïda en articles constituïts per aquelles decisions de concilis anteriors que haurien de seguir vigents i seriatos per ordre cronològic. Així va quedar fixat l'any 1330 el nucli originari de la col·lecció legal de la província de Tarragona, de tal manera que les col·leccions quinzencentistes del cardenal D'Oria, d'Antoni Agustí i de Joan Terès<sup>59</sup> no varen ésser en el fons més que ampliacions successives de la del Patriarca a la qual aquells arquebisbes varen anar agregant les constitucions posteriors; si bé en quant a l'ordenació del material que integrava aquest *corpus* del dret particular de la província tarraconesa, l'arquebisbe Agustí va introduir-hi una modificació remarcable en fer una classificació sistemàtica de les diverses matèries regulades en les constitucions provincials, distribuïnt-les per títols i capítols dintre de la divisió en cinc llibres semblant a la del codi canònic general de les *Decretals*.

Pot dir-se que la compilació del Patriarca d'Alexandria estava formada pròpiament per dues parts: la primera de les quals era un conjunt d'una seixantena de canons procedents de les constitucions promulgades en diversos concilis provincials anteriors al de 1330; i la segona estava representada per les noves constitucions promulgades llavors mateix, en aquest primer concili del Patriarca, compostes d'una vintena de canons.

No és ara el nostre propòsit d'intentar la valoració jurídica del contingut d'aquesta compilació, l'interès de la qual consisteix més que res a ésser la primera recopilació del dret eclesiàstic provincial expurgat de les disposicions supèrflues o desuetes i confirmat novament en vigència en tot el que conservava d'aplicable al moment de la seva publicació. El judici formulat per Hefele, en dir que aquesta compilació no conté res de notable, ens sembla tanmateix massa absolut, el considerem excessiu i com a tal el reputem injust i immotivat, més que més quan no es tracta de donar a la compilació tarraconesa

<sup>58</sup> MORERA, II, 887. — Hefele, VI, 812, i altres autors atribueixen aquest concili al 1329.

<sup>59</sup> Vegeu la bibliografia d'aquestes col·leccions en BROCA, G. M., *Taula de les stampacions de les Constitucions de Catalunya*. Barcelona 1909.

altre abast i significació que els que li corresponen dintre els respectius límits provincials en la història eclesiàstica.

La compilació de constitucions tarraconeses publicada per l'infant Joan amb l'aprovació del concili de 1330, es conserva en diversos manuscrits i ha estat impresa dues vegades. Els primers que la varen editar, transcrivint-la del ms. conservat llavors a l'església d'Avinyó, foren Martène i Durand en el volum IV del *Thesaurus novus anecdotorum*. Més modernament Tejada i Ramiro la va editar de nou en el volum III de la seva *Colección de cánones y de todos los concilios de la Iglesia de España y América* (Madrid, 1861).

Coneixem de la Compilació del Patriarca diversos manuscrits; respecte els quals ens limitarem a donar-ne estricta notícia amb indicació de les respectives signatures.

#### BARCELONA:

*Arxiu de la Corona d'Aragó*: Ms. 32 de Ripoll, fol. 70 r.

Ms. 133 de Ripoll.

Ms. 5 de l'Arxiu reial.

*Arxiu de la Catedral*: "Llibre de la Cadena", f. 13.

#### GIRONA:

*Arxiu episcopal*, "Constituciones Tarraconenses et Gerundenses".

*Colegiata de Sant Feliu*: Ms. de Constitucions provincials i sinodals.

#### VICH:

*Catedral*, Ms. 7573 del darrer inventari de la Biblioteca episcopal.

Ms. 7574 del dit inventari.

#### MADRID:

*Biblioteca Nacional*, Ms. 737 (abans C, 77), fol. 1.

#### MONESTIR DEL ESCORIAL:

Ms. Z-I-3 fol. 390.

Ms. Z-I-4 fol. 190.

Ms. C-II-7 fol. 25.

#### PARÍS:

*Biblioteca Nacional*, Ms. 4670A fol. 19.

#### AVINYÓ:

*Biblioteca departamental*, Ms. 658.

D'aquest mss., els de Vic, els de l'Escorial i el d'Avinyó han estat descrits per Gudiol, Antolín i Labande en llurs respectius catàlegs.

Les notícies de Villanueva, en el seu *Viaje literario*, respecte altres manuscrits que contenen la Compilació de constitucions provincials tarraconeses promulgada l'any 1330 pel Patriarca d'Alexandria, alguns d'ells possiblement perduts, es troben recollides en l'obra de Beer, *Handschriftenschatze Spaniens*. Convé, però, no confondre tals notícies bibliogràfiques amb les relatives a la Colecció de constitucions capitulars de la Seu de Tarragona, formada pel mateix Patriarca, ni tampoc amb les referents a constitucions sinodals de la diòcesi tarraconesa, que són coses distintes les tres.

La Compilació del Patriarca va ésser ben tost objecte de diverses glosses. En els mss. de la Biblioteca Nacional de París i de l'Arxiu capitular de Barcelona, el text de la Compilació està voltat de notes i comentaris marginals. El mateix còdex de la Catedral barcelonesa conté, pocs folis més avall (f. 47), un *Apparatus domini Gaufridi de Biure super constitutionibus editis in conciliis Terrachone contra invasores, raptores et depredatores bonorum et jurium ecclesiasticorum*, datat del 13 de juny de 1328. Jofre de Biure, que era canonge de Tarragona i que dedicà el seu *Apparatus* (del qual hi ha un altre exemplar en el ms. D-II-18, fol. 3, de la Biblioteca de l'Escorial) a l'infant Joan, intervingué potser en l'elaboració de la Compilació de les constitucions eclesiàstiques tarraconeses, de les quals era tan coneixedor.

Ja he dit abans que no era ara el meu propòsit d'entrar en l'estudi jurídic del fons de la col·lecció canònica provincial de 1330; amb l'ordenació dels antecedents que varen preparar-la i amb l'examen sumari del seu aspecte formal basta de moment per a contribuir a la millor coneixença d'aquella compilació que fou el resultat d'un període interessant de l'activitat conciliar tarraconesa i fruit de la iniciativa codificadora del Patriarca d'Alexandria.

FERRAN VALLS I TABERNER



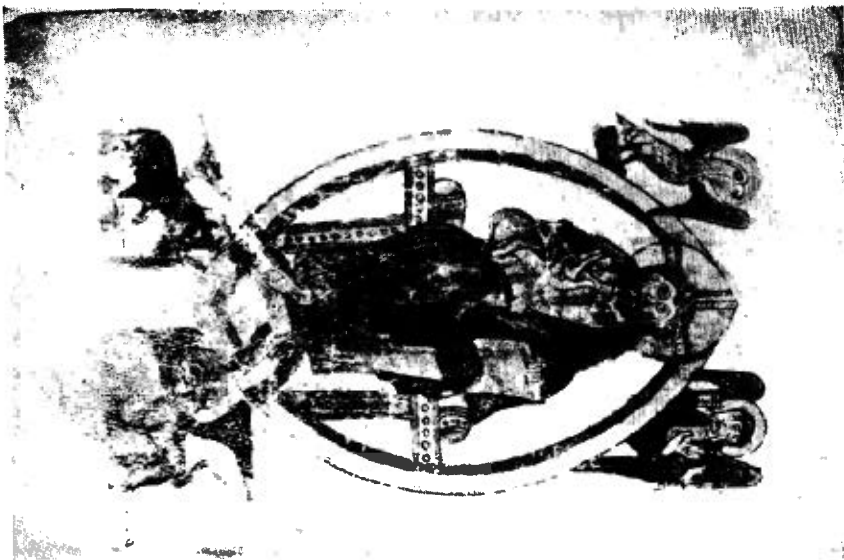


Fig. 3



Fig. 4



